

A filozófia módszerei

A filozófia és a szaktudományok között az egyik legszembetűnőbb különbség alighanem az, hogy míg az utóbbiak esetében a módszertani megújulás rövid, de fontos epizódjait a stabil, megbízhatónak tekintett és bejáratott módszereken alapuló kutatás jellemzően hosszabb időszakai váltják, addig a filozófiatörténet esetében nehéz néhány évtizednél hosszabb periódust találnunk, amely metodológiai értelemben legalább egy tágabb kutatói közösségen belül stabilnak tekinthető. Úgy tűnik, a kutatás módszereinek felülvizsgálata és nemritkán forradalmi megújítása a filozófia természetéhez tartozik.

A filozófia jelenleg is átmeneti korszakát éli: az utóbbi években mind az angolszász, mind a kontinentális fórumokon újraélnék a viták a filozófiai megismerés legitim módszereiről. Az elmúlt évek során több alkalommal is megjelentek kimondottan módszertani kérdésekkel foglalkozó írások a Szemle hasábjain; sőt, eddigi legemlékezetesebb vitáink is módszertani kérdések körül forogtak (a teljesség nélkül említve három példát: Komorjai László kritikája Farkas Katalin könyvéről és az ezt követő írások; Győrfi Zoltán és Tanács János vitája a Bolyai-geometria fogalmi apparátusának helyes értelmezéséről; és végül a Tózsér János szkeptikus cikkére érkezett válaszok és viszonzások). Ezúttal arra vállalkoztunk, hogy önálló tematikus blokkot szenteljünk a filozófia módszertani kérdéseinek. A blokkban három tanulmány szerepel; de negyedikként a Fórum rovat írása is szorosán ide kapcsolódik. Külön örömeinkre szolgál, hogy e négy szöveg a filozófia négy különböző területéről érkezett.

Horváth Zoltán tanulmánya azt a kérdést vizsgálja, hogy a Kant gondolkodásában a prekritikai írások és a nagy kritikai művek között végbement fordulat vajon a vizsgálódás módszereinek radikális megújulásával is járt-e. A válasz alapvetően negatív: az 1764-es pályaműben megfogalmazott analitikus módszer az észre alkalmazva a kritikákban is központi szerepet játszik. Horváth vizsgálódásainak talán egyik legizgalmasabb hozadéka, hogy új színben tünteti fel a logika szerepét *A tiszta ész kritikájában*.

Varga Péter András írása a kontrafaktuális történetírás hagyományával és az általa felvetett metodológiai problémákkal ismert meg bennünket. A kontra-

faktuális történelem olyan eseményeket ír le, amelyek a valóságban nem történtek meg, de a valós történeti események sorozatának egy vagy több plauzibilis elágazását követően megtörténhettek volna. A jelenség által felvetett általános tudományfilozófiai problémák tárgyalása után a szerző olyan speciálisabb kérdésekkel foglalkozik, amelyek a kontrafaktuális módszer filozófiatörténeti alkalmazásában merülnek fel. Itt annyiban jobbak a történetíró esélyei, mint a kontrafaktuális történelemnél, hogy a lehetséges események elvben akár fogalmilag rekonstruálhatónak is bizonyulhatnak; hogy ténylegesen így van-e, azt a cikk konklúziója szerint a tapasztalatnak kell majd eldöntenie.

Tózsér János írása leginkább korábbi szkeptikus szövege folytatásának tekinthető, amelyet válaszok és viszonyválaszok sora követett lapunkban, és amely szerint a filozófiára jellemző általános disszenzus a filozófiai vizsgálódások természetének újragondolására kell hogy készítessen bennünket. Most egy, már a korábbi cikkben is megemlített értelmezési lehetőséget kibontva amellet érvel részletesen, hogy a versengő filozófiai elméletek inkonzisztenciája azon alapvető meggyőződéseink együttes inkonzisztenciájának tudható be, amelyekből ezek az ideális esetben külön-külön konzisztens elméletek válogatnak. Ebben a megközelítésben nincsenek generikusan filozófiai problémák; és így efféle problémák megoldásában is abszurd volna reménykednünk.

Fórum rovatunkban ezúttal Schwendtner Tibor reagál Varga Péter András öt ért bírálatára, amely tavalyi első számunkban jelent meg. A vita közvetlen tárgya az, hogy történt-e filozófiai összecsapás Heidegger és Husserl között (Schwendtner szerint igen, Varga szerint nem); de emellett a filozófiatörténet-írás alapvető módszertani kérdései körül is forog. A különbség némi leegyszerűsítéssel abban áll, hogy Varga szerint a történeti tényeknek elsőbbséget kell adnunk e tények és a filozófiai szövegek értelmezésével szemben; míg Schwendtner szerint a tények csak értelmezéssel együtt adhatnak használható nyersanyagot a filozófiatörténet számára.

Varia rovatunkban ezúttal három filozófiatörténeti szöveg kapott helyet. Balázs Péter a racionális teológia programjának kontextusában elemzi Teleki József 1760-as *Essai sur la faiblesse des esprits-forts* című munkáját; Boros Bianka az erkölcsi szabadság problémáját vizsgálja Nicolai Hartmann műveiben; és végül Isztray Simon az igazság fogalmának nietzschei újraértelmezését mutatja be *A történelem hasznáról és káráról* alapján.

A 2014/2-es lapszámban Weiss János írásával elindított sorozat folytatásaként ezúttal Gyenge Zoltán ír három általa fontosnak tartott és hasonló témával foglalkozó könyvről. A tárgyalt művek mindegyike Dánia 19. századi aranykoráról szól. Az első Bruce Krimmse mára klasszikussá vált 1990-es munkája, amely Kierkegaard-t helyezi el a Golden Age Dániájában; a második, Jon Stewart két-kötetes, 2007-es *monstre* monográfiája a 19. századi dán hegelianizmust mutatja be; és végül Nun Katalin 2013-as könyve a női emancipációs mozgalom dániai megjelenésével foglalkozik.

Megemlékezés rovatunkban ezúttal Kelemen János ír áttekintést Charles Sanders Peirce életművéről a filozófus halálának századik évfordulóján. Végül a recenzió-rovatban Corsano Dániel a Réz Anna szerkesztésében megjelent morális felelősség szöveggyűjteményt mutatja be; Földes Tibor Zuh Deodátnak a korai Husserlról írt disszertációját méltatja; Popovics Zoltán Somlyó Bálint tanulmánykötetéről ír, amelynek fókuszában Walter Benjamin áll; Szabó Máté pedig Szabó Gábor monográfiáját ismerteti, amely a valószínűség versengő filozófiai interpretációit elemzi.

Mekis Péter